

УДК 159.923

АКЦЕНТУАЦІЯ ХАРАКТЕРУ ЮНИХ ВАТЕРПОЛІСТІВ ІЗ РІЗНИМ АМПЛУА

Павлик О.М., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
Харківська державна академія фізичної культури

У статті виявлено та проаналізовано акцентуації характеру юних спортсменів-ватерполістів. Показано особливості спортивного амплуа спортсменів у команді ватерполістів.

Ключові слова: амплуа, ватерполо, акцентуації характеру, спортсмени.

В статье выявлены и проанализированы акцентуации характера юных спортсменов-ватерполистов. Показаны особенности спортивного амплуа спортсменов в команде ватерполистов.

Ключевые слова: амплуа, ватерполо, акцентуации характера, спортсмены.

Pavlyk O.M. ACCENTUATION OF CHARACTER VATERPOLISTIV YOUNG WITH DIFFERENT ROLES

The article identified and analyzed character accentuation young athlete in water polo. Features of the role of athletes in each team in water polo.

Key words: role, water polo, accentuation of character, athletes.

Постановка проблеми. У спорті термін «спортивне амплуа» відображає специфіку функцій окремих спортсменів у командних видах спорту (нападники, захисники, центрові і т.п.). Кожному члену команди визначена його «ігрова функція» («ігрове амплуа»). Кожна роль визначається сукупністю функціональних обов'язків, що задаються сюжетом гри. Спортивне амплуа тісно пов'язано з особливостями способів досягнення тактичних і стратегічних цілей спортсменами і є виразом всього комплексу особливостей особистості і організму спортсмена [7; 10; 11; 12].

Ступінь розробленості проблеми. У водному поло дослідження відбору та підготовки спортсменів розглядалася під різними ракурсами. Такі вчені, як А.Ю. Кистяковський [3], В.В. Нестерков [6], Д.Ц. Карангозашвили [2] досліджували показники тактичної підготовки, які впливають на ефективність ігрової змагальної діяльності у водному поло; С.М. Вайцеховський [4], І.П. Штеллер [12], А.А. Кубилюс [5] та ін. вивчали особливості фізичного розвитку висококваліфікованих ватерполістів різного ігрового амплуа; С.Н. Фролов [11], М.І. Кочубей [4] та ін. досліджували динаміку показників фізичного розвитку, фізичної, спеціальної плавальної і технічної підготовленості ватерполістів різного віку, А.В. Попрошаев досліджував анатомо-морфологічні особливості кваліфікованих ватерполістів [10].

Однак питання, пов'язані з вибором психологічних критеріїв, що дозволяють адекватно оцінити ступінь відповідності гравця специфічним вимогам спортивної діяльності в рамках певного ігрового амплуа, за-

лишається актуальним. На теперішній час проблема психологічного відбору спортсменів за амплуа стає все більш назрілою, оскільки використання особливостей людської психіки – це одна з нагальних потреб щодо підвищення спортивних досягнень і зниження тривалості строків підготовки висококваліфікованих спортсменів.

Постановка завдання. Мета – виявити та проаналізувати акцентуації характеру юних спортсменів-ватерполістів.

Виклад основного матеріалу. Однією з тенденцій, що намітилися в розвитку водного поло за останні роки, є універсалізація в підготовці гравців. Кожен гравець команди повинен, за рідкісним винятком, успішно володіти як прийомами атаки, так і елементами захисних дій. Щоб ефективно протистояти діям нападника, захисник зобов'язаний знати його технічні прийоми і вміло оборонятися. А нападник, що опинився в зоні захисту своїх воріт в умовах атаки суперником, повинен чітко володіти прийомами оборони, тобто виконувати роль захисника. У зв'язку з цим універсалізацію в підготовці гравців команди слід розглядати як один з основних компонентів розвитку сучасного водного поло. Звідси виникає питання про необхідність пошуку нових підходів до відбору та підготовки резерву спортивних кадрів [7, с. 48–50; 8, с. 55–57].

На сьогодні команди вищої кваліфікації будують свою гру, виходячи з концепції, яка полягає у тому, що взяття воріт суперника досягається переважно за рахунок швидкоплинних атак. Таким чином, головним і найгострішим способом результативних дій є контратака за участю в ній всіх гравців, які вміють на великій швидкості вико-

нувати технічні прийоми і володіти взяттям воріт суперника. Аналіз ігрової діяльності найсильніших гравців сучасності підтверджує різнобічність їх умінь у виконанні технічних прийомів і тактичних дій. Всі вони в змозі успішно діяти як в атаці, так і в обороні на різних ділянках ігрового поля, залишаючись у той же час видатними виконавцями свого основного амплау.

У спорті, як і в інших видах діяльності людини, велике значення має індивідуальність. Лише знаючи індивідуальні особливості особистості спортсмена, можна найбільш повно розвинути і ефективно використовувати його можливості. Властивості характеру людини стійко проявляються в його поведінці при певних типових обставинах. Тому, знаючи характер, можна передбачити поведінку людини в певній ситуації.

За допомогою методики діагностики акцентуацій характеру К. Леонгарда – Г. Шмішека ми провели аналіз середніх показників акцентуацій характеру ватерполістів з різним амплау. У дослідженні прийняли участь 21 гравець команди з водного поло 2002–2003 року народження СДЮСШОР водних видів спорту міста Харкова. На ма-

люнку 1 приведені показники акцентуацій характеру ватерполістів з різним амплау.

Як бачимо, у центральних захисників максимальний показник акцентуації характеру – це показник екзальтованості, що складає $24,0 + 0,01$ балів. Показник гіпертимності складає $(22,5 + 2,12)$ балів, циклотимності – $(21,0 + 0,01)$ бали, що говорить про властивість даних акцентуацій у центральних захисників. Відзначаються періодичними чергуваннями гіпертимності та дистимності.

Гравці, що відносяться до даних типів, характеризуються як енергійні, ініціативні, оптимістичні; ці риси поєднуються з легковажністю, підвищеною дратівливістю, відсутністю самоконтролю і недостатньо серйозним ставленням до своїх обов'язків; важко переносять монотонну діяльність, вимушену самотність, сувору дисципліну; характеризує людей, які легко досягають піднесеного стану від радісних подій та впадають у відчай від сумних. Показник збудливості дорівнює $(18,0 + 3,1)$, це середній ступінь вираженості властивості даного типу акцентуації особистості. Характеризує гравців як легко збуджуваних, запальних людей, які мають труднощі самоконтролю,

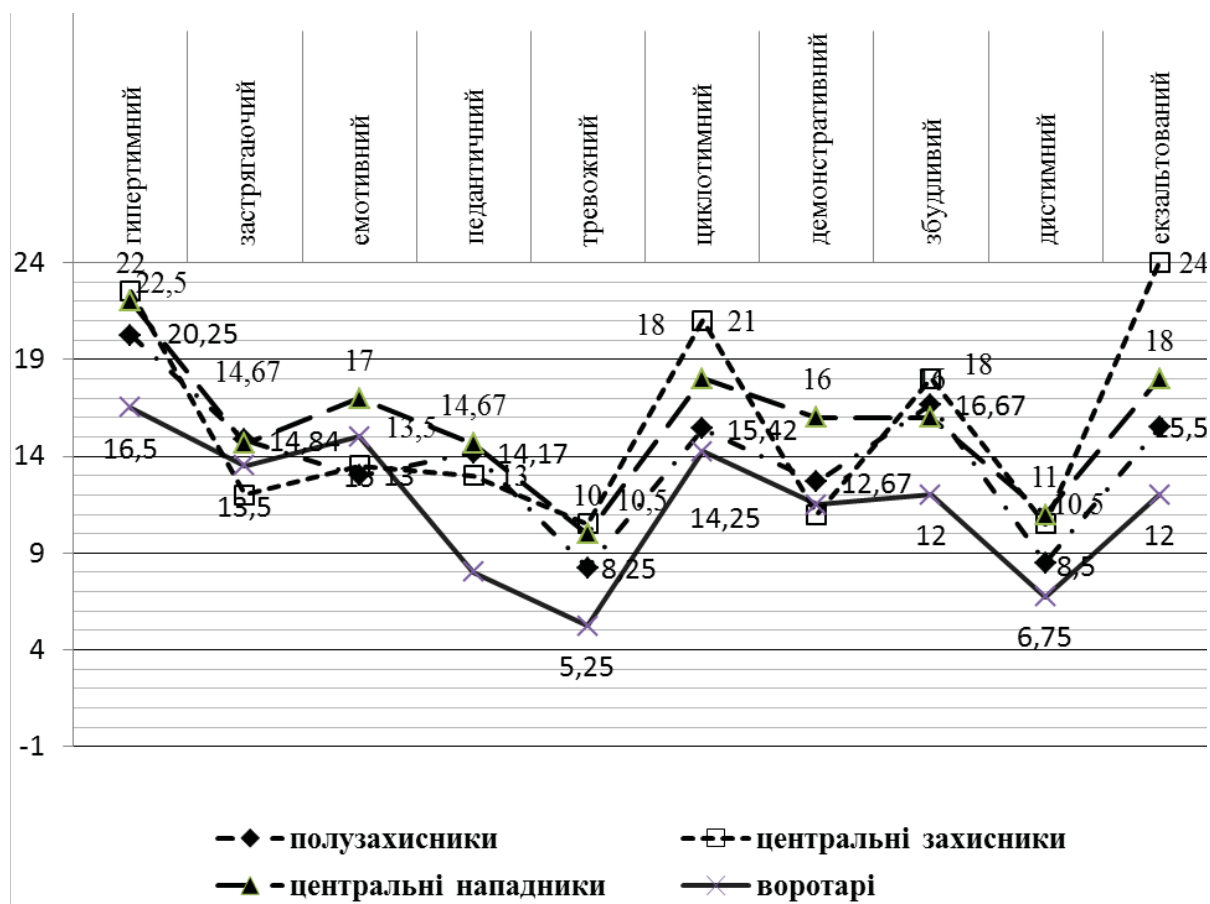

Рис. 1. Середні показники акцентуацій характеру ватерполістів з різним амплау

емоційне збудження охоплює швидко і легко досягає максимального піднесення. У період збудження виявляють дратівливість, запальність, погано контролюють себе. Поза спалахами емоційного збудження, в емоційно спокійному стані збудливі особи охайні, доброзичливі, сповільнені у реакції. Показники емотивності (13,5+1,15) та педантичності (13,0+1,1) знаходяться на нижній межі середнього ступеню вираженості, мають тенденцію до невиразності даних типів акцентуації характеру ватерполістів. Інші показники акцентуації характеру – застрягаючий (12,0+2,83), демонстративний (11,0+3), дистимний (10,5+4,5), тривожний (10,5+1,5) – не набрали достатньої кількості балів для того, щоб говорити про те, що дана акцентуація вражена.

Основний обов'язок центральних захисників – це персональна опіка центрального нападника. Одним з основних факторів успішної гри в обороні є добра взаємодія з воротарем. Велику роль для захисника грає правильний вибір позиції і пов'язаний з цим навик боротьби з нападником за місце у грі. Чіткість у боротьбі з нападником і постійний контроль над м'ячем – ось ті основні якості, які потрібні захиснику для гри з боку м'яча. Центральні захисники повинні бути зібраними, енергійними, ініціативними, оптимістичними, уважними, уміти зіграти на випередження, бути психологічно стійкими, не вестися на провокації з боку нападника.

Як видно з рис. 1 напівзахисники мають ознаку акцентуації характеру – гіпертимність (20,25+2,48). Так само, як і центральні захисники характеризуються енергійністю, ініціативністю, оптимістичністю, ці риси можуть поєднуватися з легковажністю, підвищеною дратівливістю. Показники збудливості (16,67+4,3), циклотимності (15,42+3,59), екзальтованості (15,5+5,17), застрягаючий (14,84+4,2), педантичності (14,17+3,31) знаходяться на середньому ступені вираженості властивості та мають тенденцію до більшої вираженості цього типу акцентуації характеру. Виходячи з цього, напівзахисників можна охарактеризувати як легко збуджуваних, запальних людей, які мають труднощі самоконтролю; характерні періодичні чергування гіпертимності та дистимності, що зумовлюють зміни в манері спілкування; легко досягають піднесеного стану від радісних подій та впадають у відчай від сумних; орієнтовані на високі показники виконання, схильні до високих вимог до себе; добросовісні, охайні, серйозні, надійні у справах; можуть бути занудливими, надмірними. Показники емотивності (13+2,23), демонстративності (12,67+3,64) знаходяться на нижній межі

середнього ступеню вираженості властивості. Показники дистимності (8,5+3,64), тривожності (8,25+3,49) не виражені.

У зв'язку тим, що півзахисникам необхідно весь час перебувати в русі, ніякого відпочинку в ході матчу вони дозволити собі не можуть, вони повинні бути запальними, ініціативними, надійними, оперативно приймати рішення залежно від ситуації, мати особливе чуття, яке дозволяє вгадувати мить, коли нападник противника або проб'є по воротах, або втратить м'яч. Ігрова ситуація змінюється швидко і не завжди передбачувана, і півзахисники повинні завжди бути напоготові.

Центральні нападники мають таку акцентуацію характеру, як гіпертимність (22,0+1,41). Центральні захисники та напівзахисники характеризуються енергійністю, ініціативністю, оптимістичністю, причому ці риси можуть поєднуватися з легковажністю, підвищеною дратівливістю. Показники екзальтованості (18,0+4,9), циклотимності (18,0+2,5) мають середній ступінь вираженості, тенденцію до ознаки признаку акцентуації характеру за даними типами. Напівзахисники і центральні захисники відзначаються періодичними чергуваннями гіпертимності та дистимності, легко досягають піднесеного стану від радісних подій та впадають у відчай від сумних підвладні настрою. Емотивний (17,0+2,83), демонстративний (16,0+3,27), збудливий (16,0+1,41), педантичний (14,67+2,5), застрягаючий (14,67+2,5) типи акцентуації характеру мають середній ступінь вираженості. Дистимний (11,0+1,41), тривожний (10,0+1,41) типи акцентуації характеру не виражені.

Головними завданнями нападника, який грає біля воріт супротивника, є: забити гол; при атаці створити напружену ситуацію біля воріт суперника шляхом загрози забити гол і, у зв'язку з цим, спровокувати захисника противника порушувати правила; видавати точні і своєчасні паси своїм партнерам після отримання права на вільний кидок або в процесі єдиноборства з захисником противника. Центральні нападники повинні бути фізично розвинутими, сильними гравцями, із різноманітною технікою володіння м'ячем, бути азартними, вміти концентруватися, вміти працювати на результат, бути цілеспрямованими, мати акторське обдарування і в деяких випадках – користуватися цим, щоб спровокувати захисника противника на порушення правил.

Розглядаючи показники акцентуації характеру воротарів, слід зазначити, що всі показники знаходяться на середньому і низькому рівні, а саме: гіпертимний (16,5+4,5), емотивний (15,0±0,23), ци-

клотимний ($14,25 \pm 1,23$), застрягаючий ($13,5 \pm 0,65$), і мають середній ступінь вираженості акцентуації характеру. Екзальтований, збудливий, демонстративний, педантичний, дистимний, тривожний не набрали достатньої кількості балів, і це говорить про невираженість цих акцентуацій у воротарів ватерпольної команди.

Гра воротаря у водному поло має дуже велике значення. Адже воротар – це єдиний гравець на полі, який захищає свої ворота тим, що в основному підставляє своє тіло під удари м'ячем. Про воротарів кажуть «Воротар – це півкоманди», тому на них лежить дуже велика відповідальність за хід гри. Вони переживають велике навантаження на психіку. Помилка будь-якого польового гравця малопомітна і менше запам'ятовується, ніж будь-який промах воротаря. Помилку воротаря, на відміну від помилок польових гравців, нікому виправити. Поведінка спортсменів, які грають у воротах, дещо відрізняється від інших партнерів по команді. Після скоєння помилки польовий гравець відразу втягується в гру, йому ніколи переживати. А спортсмен, що знаходиться в воротах, іноді довго перебуває під враженням скоєної їм помилки. Тому у воротарів іноді виробляється деяке почуття відчуженості від того, що відбувається, іноді замкнутості, яке є як би захисною реакцією пристосування до свого роду діяльності. Тому велике значення для воротаря має психологічна підготовка. Повинен бути надійним, сміливим, цілеспрямованими, енергійним, оптимістичним, серйозним, у ході гри не втрачати впевненості в собі і

своїх силах, намагатися в повній мірі виконати поставлену задачу.

Найбільшу кількість акцентованих рис характеру, тобто ті, що набрали більше 12 балів, мають нападники. Вони – гіпертимні, застрягаючі, емотивні, педантичні, циклотимні, демонстративні, збудливі та екзальтовані.

На другому місці за кількістю акцентованих рис характеру стоять півзахисники. Вони – гіпертимні, застрягаючі, емотивні, педантичні, циклотимні, збудливі та екзальтовані.

На третьому місці – центральні нападники. У них шість рис характеру мають акцентуацію, а саме: гіпертимність, емотивність, педантичність, циклотимність, збудливість та екзальтованість.

Воротарі мають лише чотири із десяти акцентуацій, а саме: гіпертимні, застрягаючі, емотивні та циклотимні.

Порівнюючи отримані результати акцентуацій характеру ватерполістів з різним спортивним амплуа, бачимо (рис. 2), що центральні захисники, вірогідно, більш гіпертимні, педантичні, тривожні, циклотимні та екзальтовані, ніж воротарі ($p \leq 0,05$).

Півзахисники, вірогідно, більш педантичні, ніж воротарі, менш емотивні, ніж нападники, циклотимні, ніж захисники ($p \leq 0,05$).

Нападники більш гіпертимні, педантичні, тривожні, ніж воротарі, та більш емотивні, ніж півзахисники ($p \leq 0,05$).

Воротарі менш гіпертимні, тривожні, ніж центральні захисники та нападники ($p \leq 0,05$), а також менш циклотимні та екзальтовані, ніж центральні, менш педантичні, ніж інші члени команди ($p \leq 0,05$).

Таблиця 1

Порівняння показників акцентуацій характеру ватерполістів із різним амплуа

	амплуа			
	захисник n=2	півзахисник n=12	нападак n=3	воротар n=4
гіпертимний	22,5±1,5*	20,25±0,75	22,0±1,01*	16,5±2,59 *
застрягаючий	12,0±2,0	14,83±1,26	14,66±1,76	13,5±2,98
емотивний	13,5±1,5	13,0±0,67*	17,0±2,01*	15,0±1,73
педантичний	13,0±1,0*	14,16±0,99*	14,66±1,76*	8,0±0,8 *
тривожний	10,5±1,5*	8,25±1,05	10,0±1,01*	5,25±1,43*
циклотимний	21,0±0,1*	15,4±1,08*	18,0±1,73	14,25±1,88*
демонстративний	11,0±3,0	12,66±1,28	16,0±2,30	11,5±1,25
збудливий	18,0±3,0	16,66±1,29	16,0±1,01	12,0±4,06
дистимічний	10,5±4,5	8,5±1,09	11,0±1,01	6,75±2,56
екзальтований	24,0±0,1*	15,5±1,55*	18,0±3,46	12,0±2,44*

* вірогідні відмінності ($p \leq 0,05$)

Висновки. Підсумовуючи показники акцентуації характеру ватерполістів з різним амплуа, бачимо, що найвищі показники мають гіпертимний, циклотимний, екзальтований та збудливий типи акцентуацій, це достатньо позитивні показники для спортсменів, що займаються ігровою діяльністю. Найменші показники мають дистимний і тривожний типи акцентуацій характеру, бо з такими характеристиками спортсменам в ігровій спортивній діяльності знаходитися вкрай складно і практично неможливо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайцеховский С.М. Книга тренера / С.М. Вайцеховский. – М. : Физкультура и спорт, 1971. – 312 с.
2. Карангозашвили Д.Ц. Контроль и совершенствование тактической подготовки высококвалифицированных ватерполистов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Д.Ц. Карангозашвили. – Тбилиси., 1990. – 21 с.
3. Кистяковский А.Ю. Водное поло в помощь тренерам / А.Ю. Кистяковский. – М. : Физкультура и спорт, 1956. – 191 с.
4. Кочубей М.И. Многолетнее планирование специальной плавательной и технической подготовленности юных ватерполистов 12–16 лет : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Кочубей М.И. – М., 1989. – 24 с.
5. Кубилос А.А. Оптимизация процесса развития силовых и скоростно-силовых качеств у квалифицированных ватерполистов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / А.А. Кубилос. – К., 1985. – 21 с.
6. Нестерков В.В. Методика подготовки вратаря в игре водное поло на основе моделирования соревновательной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В.В. Нестерков. – Малаховка, 1987. – 24 с.
7. Павлик О.М. Сучасний стан системи відбору спортсменів у водному поло за ігровим амплуа з урахуванням їх психологічних характеристик / О.М. Павлик, Н.В. Колісник // Фізична культура, спорт та здоров'я : Матеріали II Всеукраїнської студентської наукової Інтернет-конференції (Харків, 10–11 грудня 2015 р.). – Харків : ХДАФК, 2015. – 202 с.
8. Павлик О. М. Особливості відбору спортсменів у водному поло за ігровим амплуа з урахуванням їх психологічних характеристик / О.М.Павлик, Н.В. Колісник // Збірник наукових праць Харківської державної академії фізичної культури. – Харків : ХДАФК, 2016. – № 3.
9. Погребняк І.М. Аналіз змагальної діяльності ватерполістів 15- 17 років щодо використання та реалізації чисельної переваги / І.М. Погребняк, В.Е. Куделко, М.В. Островський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 5. – С. 102–105.
10. Попрошаев А.В. Анатомо-морфологические особенности квалифицированных ватерполистов в зависимости от игрового амплуа / А.В. Попрошаев, О.В. Чумаков // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2014. – № 1. – С. 51–56.
11. Фролов С.Н. Особенности физического развития, силовых возможностей и специальной подготовленности ватерполистов 15-16 лет различных игровых амплуа / С.Н. Фролов, Тактак Хени // Научно-методический журнал «Теория и практика физической культуры». – 2007. – № 6. – С. 32–40.
12. Штеллер И.П. Водное поло / И.П. Штеллер. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 215 с.